

یک عمر دستیافت

A Life Time of Achievement

محمد تقی دلخوش
دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران جنوب

۱۸ مقاله در روان‌شناسی
پریرخ دادستان
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت)
۱۳۸۶، ۳۲۲ صفحه، ۵۰۰ نسخه، ۲۳۰۰۰ ریال

پریرخ دادستان، به دلیل فعالیتهای بی‌وقفه آموزشی و پژوهشی و پای‌بندی به دیدگاه تحولی‌نگری، شهرتی کم‌نظیر در ایران دارد. آثار متعدد او در زمینه روان‌شناسی بر آموزش حوزه‌های مختلف روان‌شناسی در دانشگاه‌های ایران از قبیل: روان‌شناسی ژنتیک، روان‌شناسی بالینی، روان‌شناسی مرضی و روان‌شناسی جنایی تأثیری به سزا داشته است.

پایان‌نامه دکتري او به راهنمایی ژان پیاژه، کانون توجه روان‌شناسان را به سمت چشم‌انداز جدیدی از قلمرو ادراک گشود، به گونه‌ای که یافته‌های این پایان‌نامه در زمره پژوهشهای کلاسیک در زمینه ادراک با دیدگاه تحولی‌نگری است. از افتخارهای او می‌توان به انتخاب وی از سوی جشنواره خوارزمی به عنوان پژوهشگر برجسته، اخذ جایزه کتاب سال برای کتاب روان‌شناسی مرضی تحولی کودک و دریافت عنوان چهره ماندگار اشاره کرد.

کتاب ۱۸ مقاله در روان‌شناسی به قصد تکریم و ارج نهادن به تلاشهای پیگیر آموزشی و پژوهشی پریرخ دادستان و به مناسبت برگزاری نکوداشت وی از سوی مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت» در سال ۱۳۸۶، در ۳۲۲ صفحه، برای نخستین بار انتشار یافته است. کتاب گلچینی از یک عمر تلاش علمی است که در طی سی سال (۱۳۵۶ تا ۱۳۸۶) فراهم آورده است.

مروری بر اثر

مقاله نخست به تشریح برداشت پیاژه از هوش و کاربرد روان‌شناسی پیاژه در بهبود بخشیدن به روشهای تربیتی و آموزشی اختصاص یافته است. مؤلف در طی مقاله نشان داده است که چگونه می‌توان از خلال دیدگاه پیاژه، به هدفهای عقلانی آموزش وضوح بخشید.

مسئله سرآمدان و بررسی انتقادی روشهای تشخیص کودکان در سه حوزه مشاهده معلم، نمره‌های امتحانی و روش

تست موضوع مقاله دوم است. آزمایش روان‌شناختی کیفی به منظور دنبال کردن کنش‌وری فکر آزمودنی به عنوان روش تشخیصی معتبر از سوی مؤلف پیشنهاد شده است.

مؤلف در مقاله سوم تفحص در نظریهٔ پیازه را به حوزهٔ زبان و فکر کشانده و به بررسی گام به گام روابط زبان و منطق در دوره‌های مختلف پرداخته است.

در مقالهٔ چهارم، از خلال بررسی انتقادی نظریه‌های گشتالت، تحلیل عوامل، یادگیری، نظام همخوانی و روان‌شناسی فکر، نظریهٔ عملیاتی هوش مورد بحث قرار گرفته است.

موضوع اصلی مقالهٔ گسترهٔ روانی پرخاشگری، بررسی موضع‌گیریهای مختلف روان تحلیل‌گران دربارهٔ مفهوم پرخاشگری در خلال وهله‌های تحول است.

ششمین مقاله به بررسی تجربی حافظه اختصاص یافته است. چهارچوب مفهومی پژوهش، دیدگاه عملیاتی است. میزان همبستگی نتایج حفظی با سطوح نگهداری ذهنی کودکان دو مهد کودک و دو دبستان نشان داده که حافظه نه تنها تابع طراز عملیاتی است، بلکه می‌تواند برحسب مرحله تحول هوش در زمان ذخیره‌سازی و به یادآوری تغییر کند.

هوش و خلاقیت در مقالهٔ هفتم مورد بحث قرار گرفته است. مؤلف در ادامه کنکاش مفاهیم شناختی از دیدگاه عملیاتی، این بار موضوع خلاقیت و ابهامهایی را که در این قلمرو وجود دارد به تحلیل کشیده است.

پس از بحث استقلال‌طلبی و تعارض نسلیها در مقالهٔ هشتم، دو مقالهٔ پیازه در جدال با روان تحلیل‌گری و آدلر و آدلری‌نگری که در ردیف شاخص‌ترین مقاله‌های مروری این مجموعه قرار دارند، آورده شده‌اند. در مقالهٔ پیازه در جدال با روان تحلیل‌گری، پس از تأکید بر تفاوت‌های بنیادی بین مفهوم مرحله در نظام‌های پیازه و فروید و برجسته کردن همسوییها و ناهمسوییهای این دو نظام، با درهم آمیختن این دو نظریه یک روان‌شناسی عمومی فراهم شده است. در مقالهٔ آدلر و آدلرنگری، خطوط کلی نظام آدلر تشریح شده است.

مقالهٔ یازدهم برگرفته از پژوهش‌های برجسته‌ای است که در دههٔ هفتاد در وزارت آموزش و پرورش به اجرا در آمده است. بررسی توانمندیهای ذهنی و درک مفاهیم دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی به منظور تعیین استانداردهای آموزشی عنوان این پژوهش ملی است. نتایج مبین ناتوانمندی نسبی دانش‌آموزان، محدودیت آمادگیهای آموزشی معلمان و نارسایی امکانات برنامه‌ریزان است.

نقش تعامل اجتماعی در تحقق آرمانهای گروهی در مقالهٔ دوازدهم مورد بحث قرار گرفته است. در این مقاله با تکیه بر داده‌های نظری و یافته‌های تجربی کوشش شده تا عوامل مؤثر بر فرایند اجتماعی شدن و چگونگی رفتارهای جامعه‌گرا مشخص شوند.

مؤلف در مقالهٔ سیزدهم به بحث پیشگیری از عقب‌ماندگی کاذب پرداخته است. این مقاله را باید در ادامهٔ پژوهش بررسی توانمندیهای ذهنی (مقالهٔ یازدهم) قلمداد کرد که فرایند شکل‌گیری مفاهیم شناختی، اخلاقی و مذهبی، در دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی شهر تهران و عدم تحقق بهینه توان عقلی آنها در مقایسه با نتایج کودکان کشورهای دیگر را مورد بررسی قرار داده است.

در مقالهٔ چهاردهم تواناییهای کودکان غیرفارسی زبان در زبان فارسی در بدو ورود به نظام آموزشی، از خلال یک

بررسی میدانی گزارش شده است. تمایز نتایج دو زبانه‌ها و تأثیرپذیری آنها از عوامل مختلف از نکته‌های برجسته مورد بحث در مقاله مذکور است.

دین و تحول شناخت موضوع مقاله پانزدهم است. تحول مفهوم خداوند و ارتباط آن با سطح توانمندیهای شناختی و پیامدهای آموزشی آن در دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر تهران در این مقاله بررسی شده است و نتایج در مقایسه با یافته‌های مقاله‌های یازدهم و سیزدهم قرار می‌گیرد.

مقاله شانزدهم، برگرفته از بخشی از پژوهشی است که بدنه اصلی آن در این مجموعه غایب است. یافته‌های پژوهش تحول مفاهیم اخلاقی و دیگر دوستی در دانش‌آموزان دوره راهنمایی، ضرورت ایجاد تقابل در روابط اجتماعی و لزوم ارائه الگوهای دیگر دوستانه و جامعه‌گرایانه توسط بزرگسالان را مطرح کرده است.

مسئله جدایی روان‌شناختی از والدین و پیشرفت تحصیلی موضوع مقاله هفدهم است. در این مقاله، وضعیت جدایی روان‌شناختی و مؤلفه‌های آن در ارتباط با پدر و مادر و همچنین مشارکت این وضعیت در پیشرفت تحصیلی دانشجویان بررسی شده است.

مؤلف در مقاله پایانی (مقاله هیجدهم) نظر جوانان ایرانی را پیرامون به کارگیری اینترنت منعکس کرده است. بُعد پیشرفت در بالاترین مرتبه و بعد سنت‌گرایی در پایین‌ترین مرتبه بازخورد جوانان نسبت به اینترنت قرار داشتند.

کاستی اثر

فقدان دیباچه از زبان یک استاد برجسته دیگر که خط حرکت و حوزه رغبت‌های علمی استاد دادستان را از خلال مرور بر مقاله‌ها آشکار سازد، کاستی مسلم اثر است.

برجستگی اثر

مجموعه مقاله‌ها با اختصاص بیش از نیمی از مقاله‌ها بر مرور یا بررسی میدانی ابعاد نظام پیازه، دریچه‌ای مطمئن به سوی درک و دریافت نظام پیازه گشوده است. افزون بر این، از خلال مطالعه یک سوم از مقاله‌ها، ورود پر معنایی به قلمرو روان‌تحلیل‌گری میسر است. کلیه مقاله‌ها براساس دیدگاه تحولی‌نگر تدوین یافته‌اند و خواننده به روشنی در می‌یابد که در حوزه‌ای از تحلیلهای روان‌شناختی، دیدگاه تحولی‌نگر، دید غالب است. مقاله‌های موجزند و نثر روان و شیوای آنها، اثر را جذاب و خواندنی نموده است.

سخن آخر

پریخ دادستان در زمره معدود افرادی است که بیشترین سهم را در پیشبرد روان‌شناسی علمی در ایران بر عهده داشته است. کتاب ۱۸ مقاله در روان‌شناسی فرصت مناسبی برای آشنایی با افکار و خط حرکت این عالم برجسته است.